

KIŠA U KULTURI BOŠNJAKA

Vahid Fazlović

U dugoj i bogatoj tradiciji muslimanske misli i razumijevanja dvaju nepresušnih vrela islama, Kur'ana – vječne Allahove poruke i Poslanikovog, a.s., sunneta, jasno se može uočiti raznolikost interpretacije koja je uvjetovana stanjem i potrebama muslimanskog duha u vremenskim epohama, kao i vezama sa različitim geografskim podnebljem. Širenje i susretanje islama s mnogim narodima i njihovim kulturama je svjedočilo fenomen prihvatanja i uključivanja u islamski univerzalni okvir svih zatečenih elemenata koji nisu bili u nesuglasju sa islamskom monoteističkom doktrinom.

Primjer prihvatanja islama u Bosni potvrđuje prepoznatljivi islamski otvoreni duh, čiji se kalem iz velikodušnog osmanlijskog rasadnika zadivljujuće brzo i uspješno primio u srcima i dušama Dobrih Bošnjana. Specifičnu zatečenu kulturu bosanskih bogumila, uvjetovanu vlastitom originalnom duhovnošću, bez obzira na kršćansko neposredno okruženje, i osebnim bosanskim geografskim podnebljem, značajnim njezinim dijelom akceptirao je ovaj islamski univerzalni genij.

Posebno je zanimljivo uočiti kakvo bogatstvo odsjaja su u ukupnoj kulturi Bošnjaka ostvarile refleksije iz kur'anskog kazivanja o *«kiši koju Allah s neba spušta»* i o značenju izvora, rijeka i mora u ovom i budućem životu ljudi.

Stanovnici Bosne su i prije islama bili duhovno i egzistencijalno upućeni na Božiju milost, koju On s kišom daje ljudima, i na zemlju iz koje, zahvaljujući vodi, niču plodovi.

U tom periodu se, Bosna kao strateškim izvoznim dobrima, Bosna koristila žitaricama i voćem, posebno sušenim voćem. Otuda je gotovo nemoguće pobrojati sve uzvisine, naša dovišta, koja stoljećima, od srednovjekovlja do danas, okupljaju vjernike. Najveći broj ovih mjesta su bila najomiljenija obredna susretništa bogumilskih vjernika, gdje se neizostavno izricala zahvalnost Bogu za kišnu i rodnu godinu ili bi Ga se u periodima suše skrušeno molilo za kapi Njegove blagoslovljene kiše. Poznato je da su i muslimani pohodili mnoga od ovih dovišta najčešće radi učenja zajedničkih kišnih dova, za koje se u usmenoj predaji vezuju pojave evlija i moć njihovih dova, poslije kojih bi se ubrozo prolila rodna i beričetna kiša. *«...Pa ti vidiš kišu kako iz oblaka pada, i kad je On na robove Svoje na koje želi prolije, oni se odjednom radošću ispune»*, kaže Kur'an Mudri.

Mnoga od ovih dovišta i danas imaju duhovni značaj, a pored zikra i dove, u čemu redovno sudjeluje veliki broj muslimana, tom prilikom se svim prisutnim upućuju važne prigodne poruke.

Prema jednom zapisu dr. Enesa Karića, priroda posredstvom vode zakoračuje u kulturu, dok, opet, kultura čovjekovim življenjem s vodom zakoračuje u prirodu! U skladu s ovim, može se zaključiti da su Bošnjaci preko kulture prema vodi, kao jedne od najstarijih oblika ljudske kulture, veoma rano i, za tadašnje skućene evropske kulturne horizonte, superiorno zakoračili u kulturu.

Dakle, svijest o kulturi se temelji i na odnosu čovjeka prema vodi kao pretpostavci života, ali i njezinom značaju za zdrav, lijep i čist život. Ovu svijest kod Bošnjaka je nesumnjivo oblikovala kur'anska ideja o kiši kao Allahovoj dragocjenoj milosti i berektu kojom On na Zemlji svemu daje život.

U islamu je voda, prije svega, simbol života. «*Od vode smo sve živo stvorili*», objavljuje nam se u Kur'anu Časnom.

Tako su, dakle, voda i život tek dva imena za iste pojave kojim se iskazuje smislenost postojanja svijeta. Voda u kojoj nastajemo, od koje živimo i kojom se koristimo, *prigodan* je izraz Božije milosti, koja se, iz beskrajnog obilja Mora Života, daruje ovome svijetu, napisao je Džafer Obradović u svom *Ogledu o vodi*.

«*Život na ovom svijetu je, doista, poput bilja zemaljskog na koje Mi spustimo s neba kišu...*» U ovoj kur'anskoj simbolici kiše otkriva se da je život sasvim transcendentan u odnosu na ovaj svijet. Život na dunjaluku, rekao je Ebu Bekr Siradžuddin, egzistira kao puka kratkoročna pozajmica, spremna da se *ispari* nazad, odakle je i dospjela, kao što se i voda isparava nazad u nebo. Život je prolazno stupanje Onog svijeta na područje Ovog svijeta, ali život na Ovom svijetu nije *kod kuće* – odatle krajnja neizvjesnost života – budući da je, prema kur'anskom slovu, stvarni život na Onom svijetu: «*Samo Onaj svijet je život, kad bi samo oni znali*».

U *Nehdžu-l-Belagi* čitamo molbu za one koji vjeruju i koji Allaha vole i samo se Njemu klanjaju, u kojoj se moli da Milostivi rasprostire Svoju milost kišnim oblacima koja bilje rascvjetava i ushićuje, te pljuskovima obilnim obamrlu zemlju oživljava.

Ovo je slika koja je veoma prisutna na stranicama Allahove Knjige: «*...i u tome što Allah s neba kišu spušta i njome zemlju oživljava nakon mrtvila njenog...*»

Pošto je zelenilo u prirodi prvi znak njenog života, u Kur'anu je kazano: «*On je Koji s neba kišu spušta i njome Mi izvodimo rastinje svakojako, iz rastinja zelenilo...*» Zato, samo s divljenjem Njegovim ajetima, prema Njemu poleti misao nadahnutug pjesnika: «*Ne bi ovaj svijet bio ni živ, ni zelen, da nije vode koju Si stvorio. Najčudesnija, najdragocjenija i najljepša stvar, pored Ljubavi i*

Milosti Tvoje, kojima si obdario ovaj svijet, jest voda Tvoja».

Ideje Milosti i vode, posebno kiše, u Kur'anu su, također, u izvjesnom smislu neodvojive. Njima se mora priključiti ideja Objave, tenzila, što doslovno znači *slanje dolje*. Obje, i Objava i kiša, *poslao je dolje* Svemilostivi Bog, i obje su u Kur'anu opisane kao milost, o objema se govori kao o *onima koje pružaju život*. Veza ovih ideja je tako čvrsta da se, rekao je Ebu Bekr Siradžuddin, čak za kišu može kazati da je integralni dio Objave koji je produžava.

Voda je i simbol znanja kao i Milosti. El-Gazali je to napomenuo u vezi sa ajetom: «*Bog spušta kišu s neba, pa rijeke teku koritima s mjerom...*» i rekao da je voda spoznaja, a da su korita srca.

Ne služi voda samo za nastajanje i održavnje života, ona je neophodna i za njegovo uljepšavanje. Čistoća je pretpostavka lijepog života.

Voda, također, upravo zbog svoje primordijalne prirode, predstavlja ono što čisti. Ona je simbol pročišćenja. Zato se u šerijatu upotrebljava za abdest, za to duhovno čišćenje. Voda u ovom smislu ima važno značenje, jer se kod abdesta ne radi samo o fizičkom pranju; voda nas čisti psihološki i duhovno. Ona nam donosi osjećaj smirenja. Rijeka je voda koja teče, dženetska rijeka. Dakle, simbolika vode, izražena na različitim nivoima, uokviruje život tradicionalnog muslimana, kaže Sejjid Husein Nasr. Musliman i kad pije vodu je posebno svjestan tog bereketa i te milosti, navodi ovaj autor.

Dr. Smail Balić je istakao da, ako se kultura može mjeriti – kao što je to neko, ne bez osnova rekao – količinom vode koju izvjesna društvena sredina troši za pranje, onda Bošnjacima muslimanima u ovom pogledu pripada odlična ocjena.

U zdravstvene i higijenske svrhe su, posrednim putem, služile i neke sakralne gradnje na vodi: džamijski šadrvani, abdesthane, ali i ljekoviti izvori i banje (ilidže).

Zato su, kako nam svjedoče knjige iz povijesti, prvi vodovodi u Bosni postavljeni već u 15. stoljeću, nedugo po dolasku islama. U isto vrijeme je počelo i građenje mnogobrojnih

česmi, vodovoda, šadrvana, sebilja i kupatila.

Autor Peić navodi kako su Turci u našim krajevima, umjesto kipova kakvom svecu ili vojskovođi, s obzirom na zabranu kipova u islamu, podigli zdanje zvano česma. Izgradili su spomenik u čast vode kao pohvalu toj dobročiniteljici koja služi putniku života, prijatelju i neprijatelju, životinji i ptici. Taj spomenik nije nekome, nego nečemu.

Kišu u kulturi Bošnjaka veoma zanimljivo razviđamo na stranicama bošnjačke prozne književnosti, a naročito u poeziji.

Slikovitost izraza koji su povezani sa kišom u našoj bosanskoj svakodnevici predstavlja najtanahnije niti od kojih se splela naša prozna i pjesnička kultura Bošnjaka.

Jedan od poznatih naših književnika ispisuje na stranicama svog romana sljedeće riječi: «Čuli smo šuštanje kapljica u zraku prije nego što su se sručile na cestu i na nas. Bile su mlake i odmah su nas promočile. Bilo je ugodno ići pod njihovim mlazovima».

U bošnjačkoj poeziji su ispisani brojni stihovi o kiši, koji su veoma često parafraze iz Kur'ana ili su slikovit i poetičan tefsirski izraz:

*Kiša pada, trava raste,
to je godina.*

*Govorila kiša divit-kiša:
Svašta mi se obraduje, majko,
a najviše bjelica pšenica...*

*Padaj, kišo, padaj, padaj,
padaj, kišo, prah utoli,
daj života gori, doli...*

*Razbolje se Đerzelez Alija,
u planini pod jelom zelenom,
na njemu se bijeli košulja
kao gruda u planini snijega,
nit ga pere majka ni sestrice,
kiša pere, žarko sunce suši...*

Voda kao pomoćno sredstvo vjere, napisao je Džafer Obradović, islamski svjetonazor je učinila nadmoćnim nad svim ostalim, a islamsku kulturu svrstala u red najsvjetlijih dometa ljudskog duha. Bez vode i svega onog što ona za islam znači, islam se ne bi rascvjetao

onim sjajem kakvim je zabljesnuo svijet. Islam je svijetom širio kulturu vode, a kultura vode je širila islam.

Zato, doista, postoje posve vidljivi tragovi koji su se iz duha kur'anskih sentenci o kiši i stvarnim i simboličkim značenjima vode u ukupnoj islamskoj tradiciji, oslikali u kulturi Bošnjaka.

m

Summary

Rain in the culture of the Bosniacs

Vahid Fazlovic

It is especially interesting to note the wealth of reflections in the Bosniac culture made by the Qur'anic tales about rain, *which Allah sends down*, and about meanings of springs, rivers and seas, both in this and in the future life. The inhabitants of Bosnia have, even before Islam, both spiritually and existentially been reliant on the God's mercy, which He gives to the mankind through rain as well as on the earth, which, thanks to that rain, produces fruits. According to Dr. Enes Karic, nature, through water, enters culture, while, at the same time, culture, through our living with water, enters nature. According to this rule, we can say that Bosniacs have, especially after Islam, through this relationship with water, as one of the oldest forms of human culture, very early entered culture with supremacy, in terms of the narrow European cultural horizons of that time. Therefore, the sense of culture is also based on the man's relationship towards water, as a prerequisite to life, but also as something important for a healthy, pleasant and clean life. This awareness in Bosniacs has, no doubt, been formed by the Qur'anic idea about rain as Allah's precious mercy, by which He gives life to everything on Earth. In Islam, water is, most of all, a symbol of life. Water and life are, therefore, two names for the same thing.

موجز

المطر في ثقافة البوشناق

وحيد فازلوفيتش

إنه من المثير للإعجاب أن يرى أحدنا في ثقافة البوشناق ذلك الثراء البراق الناجم عن انعكاسات كلام القرآن الكريم عن الغيث الذي ينزله الله سبحانه وتعالى من السماء وعن أهمية العيون والأنهار والبحار في حياة الناس في الدنيا والآخرة. وقبل الإسلام كان سكان البوسنة مرتبطين روحياً ووجودياً بالرحمة الإلهية التي تنزل على الناس مع الغيث وبالأرض التي تغدق عليهم من الثمار بفضل الماء أيضاً. وقد جاء في مقال للأستاذ أنس كارييتش بأنه كما تتغلغل الطبيعة في الثقافة عن طريق الماء فإن الثقافة تتغلغل في الطبيعة من خلال تعايش الإنسان مع الماء. وبناء على هذا المبدأ يمكننا الخروج بنتيجة تقول أن البوشناق - قبل اعتناقهم للإسلام وبعد اعتناقهم له بشكل خاص - وبما لديهم من ثقافة مع الماء والتي تعتبر أحد أقدم أشكال الثقافة البشرية، كانوا قد خطوا مبكراً جداً ويتفوق نحو الثقافة وذلك في وقت كانت فيه أوروبا لا تعرف من الثقافة سوى بعض الآفاق الضيقة والمحدودة. إذن فإدراك الثقافة يقوم على علاقة الإنسان بالماء لأنه الجوهر الذي لا تقوم الحياة بدونه، والعنصر الضروري الذي يجعل تلك الحياة صحية وجميلة ونظيفة. ومما لا شك فيه أن صياغة الإدراك عند البوشناق ناجمة عن نظرة القرآن للغيث على أنه رحمة الله وبركة منه سبحانه يعطي بها الحياة لكل شيء على الأرض. فالماء في الإسلام رمز الحياة، وهذا نابع من قوله تعالى {... وجعلنا من الماء كل شيء حي...}.

وكما قال جعفر أوبرادوفيتش في وصفه التحليلي للماء: "الماء الذي فيه ننشأ وبه نعيش ومنه نستفيد إنما هو تعبير 'ملائم' عن الرحمة الإلهية التي تغمر هذا العالم من بحر الحياة الذي لا ينضب". إن التعددية في التعبير التصويري عن المطر في حياتنا اليومية نحن البوشناق يمثل أدق الخيوط التي نسجت منها ثقافتنا البوشناقية النثرية والشعرية، والشعر البوشناقي غني بالأبيات والقصائد عن المطر، منها ما هو مستوحى من الآيات القرآنية ومنها ما يمثل تفسيراً شعرياً تصويرياً. ولذا يبدو واضحاً مدى تأثير الثقافة البوشناقية بالعبارات القرآنية التي تتحدث عن المطر وعن أهمية الماء الرمزية والحقيقية في عموم التراث الإسلامي.